

SON DEVRİN ÜNLÜ
MUSİKİŞİNASLARINDAN
EYÜPLÜ HÂFİZE AHMED İRSOY
VE TALEBESİ SADETTİN HEPER

Yard. Doç. Dr. Nuri ÖZCAN

Yazar, 1951 Yılında Kuşadası'nda doğdu. İstanbul İmam Hatip Okulu'nu ve İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nü bitirdi (1976). Bu arada İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuarı Türk Musikisi Bölümü ile aynı üniversitenin Edebiyat Fakültesi Arap ve Fars Dilleri ve Edebiyatları Bölümü'nde öğrenim gördü ve mezun oldu. Orta öğretimdeki kısa süreli öğretmenliğinin ardından İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'ne "Meslekî Türk Mûsikisi" asistanı oldu. 1982'de Yüksek İslâm Enstitülerinin İlahiyat Fakültesine dönüştürülmesinden sonra Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde görevine devam etti. 1983 yılında "XVIII. Yüzyılda Osmanlılarda Dinî Mûsikî" adlı tezi ile Doktor oldu. Yüksek öğrenim esnasında birçok "Türk Mûsikisi Korosu" çalışmasına ve özellikle "İstanbul Üniversitesi Korosu" faaliyetlerine devam etti. Yardımcı Doçent ünvanı ile adı geçen Fakültede "Türk Din Mûsikisi Anabilim Dalı Başkanlığı" nı da yürütmektedir. Çeşitli sempozyum, uluslararası ve milli kongrelere tebliğleriyle katılmakta olup, pek çok dergi ve yayında sahasıyla ilgili madde ve makaleleri neşredilmektedir.

ZEAİZÂDE HÂFİZ AHMET IRSOY HAYATI-YETİŞMESİ

Türk mûsiki tarihinde klâsik üslubun son temsilcileri arasında yer alan ve özellikle mûsiki hocalığı ile tanınan Hâfız Ahmed Efendi Eyüp'te Cedid Ali Paşa mahallesinde 1286/1869'da dünyaya geldi⁽¹⁾. Babası, XIX. yüzyılın tanınmış mûsikişinaslarından Mehmed Zekâî Dede, annesi Fatma Hanım'dır. Ailenin diğer evladı ise 1866 -1903 yıllarında yaşamış olan Ayşe Sıdika Hanım'dır. 1935 yılında çıkan soyadı kanunuyla "Irsoy" soyadını almış olsa da mûsiki çevrelerinde "Zekâîzade (veya Zekâidedezâde) Hâfız Ahmed Efendi" diye tanınmıştır. İlk öğrenimini Eyüp'te Kalenderhane mahallesindeki La'îzâde Abdülbâkî⁽²⁾ Efendi İbtidâî Mektebi (ilkokulu)'nde yaptı. Bu sıralarda aynı mektebin hocalarından Hâfız Osman Efendi'den Kırâat-ı Âsım üzere Kur'ân-ı Kerim öğrenimine başladı ve 1881 yılında hâfızlık icazeti aldı. Aynı zamanda hattat olan babasından da o yıl nesih ve sülûs icâzetnamesi aldı. Bundan sonra birkaç yıl Eyüp Askerî Rüştiyesi'nde okudu ise de bu öğrenimini devam ettiremedi ve çalışmalarını Kur'ân ilimleri sahasında yoğunlaştırmaya karar verdi (Askeri okula devam ettiği yıllarda bile dini ilimlerle ilgisini devam ettirmişti.). Bu sırada Humbarahâne(Kumbarahâne) Camii başıamamı Resülkurrâ Hoca Süleyman Efendi'den ilm-i kırâat derslerine başlayarak 1884'te "Kırâat-ı Seb'a, Aşera ve Takrîb" den icâzet aldı. Bu arada kırâat ilminin önemli eserlerinden İbnü'l-Cezerî'nin Tayyibetü'n-Neşr fî Kırâat-ı'l-Aşr adlı 1019 beyitlik eserini de ezberleyerek bu sahadaki kabiliyetini ortaya koymuştur.

Mûsiki kabiliyetinin küçük yaşlarda babası tarafından sezilmesi üzerine yine o yaşlarda babasından ilk mûsiki bilgilerini almaya başlayan Ahmed Efendi ondan ayrıca mûsiki usullerini, başta kendi bestelediği eserler olmak üzere dinî, dindışı formlarda pekçok klâsik eserle birlikte Mevlevî âyinleri meşketti. 1884'te babasının Eyüp'teki Bahâriye Mevlevîhanesi kudümzenbaşılığına getirilmesinden sonra mukâbele (semâ) yapıldığı günler onunla birlikte Mevlevîhaneye devam etmeye başladı. Böylece Mevlevî âyinlerinin icrâ şekilleri, üslupları ve özellikleriyle ilgili eğitimin bizzat içerisinde yer aldı. İleride mesâî arkadaşlığı yapacağı Rauf Yektâ ve Mehmed Subhi Bey(Ezgi)'lerle tanışması da yine bu döneme rastlar. Bir taraftan Mevlevîhanenin

Resim 1; Zekâîzade Ahmed Efendi

şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede'den Farsça, Batı notası ve ney dersleri almakta; diğer taraftan Yenikapı Mevlevîhanesi'nin kudümzenbaşısı Ahmed Hüsameddin Dede'den İt'rî'nin "Na't-ı Mevlânâ"sını ve Nâyî Osman Dede'nin "Mi'râciyye"sini meşketmektedir. Bu arada Bahâriye Mevlevîhanesi'ne kendisinden eser meşketmeye gelen neyzen Emin Efendi(Yazıcı)'den Hamparsum notası ve Rauf Yektâ Beyden Batı notası öğrenmek suretiyle kendini mûsiki nazariyatı sahasında da yetiştirmeye gayret etmiştir. Bu dönemde Cami derslerini takip ettiği Eyüp dersiamlarından Hoca Râik Efendi'den de 1892 yılında dinî ilimlerde icâzetname alan Ahmet Efendi babasının 1897'de vefatı üzerine Hüseyin Fahreddin Dede tarafından Mevlevîhanenin kudümzenbaşılığına; 3 yıl sonra da Ahmed Hüsameddin Dede'nin vefatı üzerine Yenikapı Mevlevîhanesi kudümzenbaşılığına getirildi ve bu her iki görevi de tekkelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar devam ettirdi. Bu vazifelerinin yanısıra Cedid Ali Paşa Camii imamlığı ve Kalenderhane caddesindeki Hasîb Efendi Camii hatipliğinde bulundu. Babasının zamanından beri imamlık yaptığı Cedid Ali Paşa Camii'nde 12 yıl süreyle hatim'le namaz kıldırdı.⁽³⁾ Ahmed Efendi, Bahâriye Mevlevîhanesi'nin kudümzenbaşılığına getirildiği yıl (1897), babasının yerine tayin edildiği Dârüşşafaka Mektebi'nde "Kur'ân-ı Kerim" ve "Mûsiki" hocalığına başladı.⁽⁴⁾ Dârüşşafaka'nın Türk mûsikisi öğretimi tarihinde çok önemli bir yeri vardır. Herşeyden önce, Türk mûsikisinin ayrı bir ders olarak okutul-

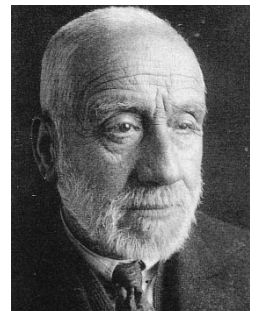
(1) Türk Musikisi Klâsiklerinden Mevlevî Âyinleri(İstanbul Konservatuarı Neşriyatı), İstanbul 1938 c.XVI, s.851; Sadun Aksüt, Türk Musikisinin 100 Bestekârı, İstanbul 1993, s.309; Cem Behar, Zaman, Mekân,Müzik, İstanbul 1993, s.145; Yılmaz Öztuna, Büyük Türk Mûsikisi Ansiklopedisi, Ankara 1990, c.1, s.368. Ayrıca Ahmed Efendi'nin doğum yılı konusunda M. Suphi Ezgi "...takriben 1870'de..."(Nazari Ameli Türk Musikisi, İstanbul 1953, C.V, s.479); İbnülemin Mahmut Kemal İnal ise "...1867[1284]'de..." (Hoş Sadâ, İstanbul 1958, s.46) ifadelerini kullanmıştır.

(2) Ahmed Irsoy'la ilgili yayınların tamamına yakınında "Abdülbâkî" kelimesi yanlış olarak "Abdülkâdir" şeklinde ifade edilmiştir.

(3) Divan Edebiyatı Müzesi, Cemâleddin Server Revnakoğlu Dosyaları, nr.81

(4) O dönemde Dârüşşafaka'ya yeni alınan öğrenciler arasında mûsikiye kabiliyetli olanlar seçilir ve yalnız onlara mûsiki dersleri verilir. Çünkü mûsiki öğrenimi sadece "İbtidâî" bölümünde ve özel olarak yapılmakta idi. Ancak Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu'nun çıkmasından sonra mûsiki dersi biri resmî olarak bütün öğrencilerin almış oldukları "solfej", diğeri de arzu edenlerin devam ettikleri özel "meşk" dersleri olmak üzere iki şekilde yapılmaya devam edildi.(Mehmed İzzet-Mehmed Esad-Osman Nuri-Ali Kâmi, Dârüşşafaka, Türkiye'de ilk Halk Mektebi, İstanbul 1927, s.77)

Resim 2; Zekâîzade Ahmed Efendi (Nuri Özcan Arşivi)

(5) Cem Behar, *adı geçen eser*, s.150-151

(6) Vakıf mekteplerin Maârif'e devrinden sonra bu vazifeden ayrılmıştır. (Mevlevî Âyinleri, c.XVI, s.852)

(7) 3 Mart 1924 tarihinde yürürlüğe giren Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu uyarınca Eimme ve Hutabâ Mektebi'nin kapatılmasının ardından yeniden açılan İstanbul İmam Hatip Mektebi'nde göreve başlamıştır. Bu vazifesinden kısa bir süre ayrılmış ise de 1929 yılında aynı okulun müdâri muallimliğine tekrar tayin edilmiştir.

(8) *Mevlevî âyinleri*, c.XVI, s.852

(9) "Dârülelhan Şuunu", *Dârülelhan Mecmuası*, İstanbul 1340, sy.1, s.45

(10) Maârif Vekili Mustafa Necâti imzalı, İstanbul Şehremini'ne gönderilen yazıda konu ile ilgili olarak "...Alaturka şubasının lağvı üzerine tesis edilecek olan Tasnif ve Tesbit Heyeti'ne müllhak icrâi kısmın Mektep anasırından mürekkep olarak ve katıyyen tedris ve ta'lim mahiyeti olmamak şartıyla tedrisat olmadığı günlerde Konservatuar müessesesinde çalışabilecekleri görülmüştür". ifadeleri bulunmaktadır. (Osman Nuri Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, İstanbul 1977, c.IV, s.1588)

(11) Cenaze ile ilgili 16.8.1943 tarihli *Tan Gazetesi*'nde yer alan haber şöyledir: "ELİM BİR ZİYÂ. Memleketimizin yegâne müdâri üstadı ve Darüşşafaka Lisesi müdâri muallimi ve İstanbul Konservatuarı Tasnif ve Tesbit Heyeti azâsından ve Pi-yade Üsteğmeni Abdülhalim İrsoy'un babası ve Gümruk emekli Tetkik Âmirlerinden Münir Kökten'in dayısı, Eyüp'te Cedit Alipaşa Camii Şerifi imamı ZEKÂİ DEDE OĞLU Reîsülkurrâ Hafız AHMET İRSOY uzunca bir zamandan beri düçar olduğu hastalıktan kurtulamayarak rahmet-i Rahmân'a kavuşmuştur. Cenazesi bugün mezkûr Cami ittisâlindeki 84 no.lu evinden saat 12'de kaldırılarak Eyüp Camii Şerifi'nde öğle namazını müteakip cenaze namazı ba'del edâ Gümüşsuyu Keşğâri Tekkesi civarında aile kabristanına defnedilecektir. Mevlâ rahmet eylesin."

Resim 3; Dârülelhan'da kurulan Tarihî Türk Müsiki Eserlerini Tasnif ve Tesbit Heyeti'nin bir dönem üyeleri (soldan sağa: Zekâî-de Ahmed Efendi, Rauf Yektâ Bey, Ali Rifat Çağatay)

duğu ilk lise dengi okul Dârüşşafaka'dır. Ahmed Efendi de babasının ölümü üzerine Dârüşşafaka'daki müdâri derslerinde klâsik meşk sistemini devam ettirdi. Ancak 1930'lu yıllarda, bir süreden beri Ahmed Efendi'ye ödenmekte olan ek ders ücreti verilemedi. Böylece kesintiye uğrayan "meşk" derslerinin ardından vermeye devam ettiği "solfej" derslerini de bu müessesedeki 45 yılının sonuna kadar sürdürdü.⁽⁵⁾ Ayrıca birçok öğretim kurumunda müdâri hocalığı ve idarecilik yaptı. 1904-1933 yılları arasında görev yaptığı ilk ve orta öğretim kurumları ile bu kurumlardaki görevlerini tarihleriyle birlikte kısaca şu şekilde özetleyebiliriz:

-Şeyhülislam Ebussuûd Efendi İbtidâi Mektebi'nde başmuallimlik(1322/1904) ⁽⁶⁾

-Çemberlitaş'ta Esmâ Han Kaya Sultan (Kızlar) Mektebi'nde müdâri muallimliği (4 Nisan 1330/17 Nisan 1914)

-Medresetü'l Eimme-i Hutabâ (İmam Hatip Mektebi)'da müdâri muallimliği (2 Şubat 1331/15 Nisan 1915)

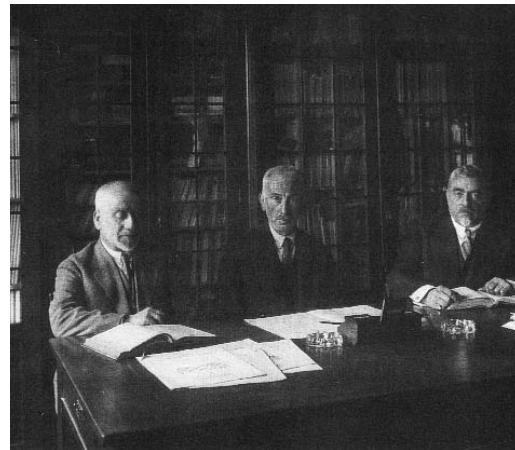
-Hoca İshak Efendi İbtidâi Mektebi'nde müdâri muallimliği (4 Nisan 1335/4 Nisan 1919)

-Kasımpaşa Numune İbtidâi Mektebi'nde müdâri muallimliği(26 Nisan 1336/26 Nisan 1920)

-Üsküdar III. Mustafa İbtidâi Mektebi'nde müdâri muallimliği (8 Kânûni Sâni 1339/8 Ocak 1923)

-Yavuz Selim'deki İstanbul İmam Hatip Mektebi'ne Kur'an, tecvîd, gnâ(müsiki) muallimliği (10 Kânûni Evvel 1340/10 Aralık 1924)⁽⁷⁾

-Çemberlitaş Orta Mektebi'nde müdâri

muallimliği (10 Kânûni Sâni 1930/10 Ocak 1930)

-Gaziosmanpaşa Orta Mektebi'nde müdâri muallimliği (1 Eylül 1932)

-Eyüp Orta Mektebi'nde müdâri muallimliği (1 Eylül 1933). 1934 yılında da resmi görevinden emekliye ayrıldı.⁽⁸⁾

Öte yandan doğrudan müdâri ve sanat eğitimi yapan kurumlarda da hocalığa devam etti. 1914'te İstanbul Şehremaneti'ne bağlı olarak açılan "Dârülbedâyî"ye "Alaturka Müdâri Muallim-i Evveli (başmuallim)" olarak tayin edilmiş, iki yıl sonra Dârülbedâyî'nin müdâri bölümünün kaldırılması üzerine 1 Ocak 1917 tarihinde Maârif Nezâreti tarafından açılan "Dârülelhan'a "Fasl-ı Müdâri" muallimi olarak görevlendirilmiştir. Bir müddet sonra müdür Yusuf Ziya Paşa ile aralarında geçen ilmî bir münakaşa üzerine Dârülelhan'dan istifa etmiş ise de iki ay sonra müdürün değişmesi üzerine yeniden eski vazifesine dönmüştür. Faaliyete geçmesinden bir yıl sonra I. Dünya Savaşı'nın Osmanlı Devleti'nin yenilgisiyle sonuçlanması, Mütareke yıllarının güçlükleri, İstanbul'un işgali ve İstiklâl Savaşı gibi sebeplerle Dârülelhan, canlı bir varlık gösterme imkânı bulamadan çalışmalarını sona erdirmişti. 1 Eylül 1923 tarihinde Darülelhan'ın biraz daha genişletilerek bestekâr Musa Süreyya Bey yönetiminde tekrar açılışında Ahmed Efendi, "Şark Müdâri Şubesi"nde "İlâhiyyât" ve "Usûlât-ı müdâriyye" muallimi olarak görev aldı⁽⁹⁾.

Mustafa Necati Bey'in Maârif Vekilliği zamanında, "Talim ve Terbiye Dairesi Sanâ-yî-i Nefise Encümeni"nin 9 Aralık 1926 tarihli kararı ile Dârülelhan'ın "Şark Müdâri Şubesi" tamamen lağvedilip Türk Müdâri eğitimi ve öğretiminin kaldırılması⁽¹⁰⁾ üzerine kurulan "Tarihî Türk Müdâri Eserlerini Tasnif ve Tesbit Heyeti Üyeliği"ne, Rauf Yektâ Bey ve Muallim İsmail Hakkı Bey'le birlikte seçildi ve vefatına kadar bu vazifesini devam ettirdi. Hayatının son yıllarında kalp rahatsızlığı çeken Ahmed Efendi 13 Ağustos 1943 tarihinde vefat etti, üç gün sonra Eyüp Sultan Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından Eyüp Gümüşsuyu'nda Kaşğâri Tekkesi yakınında bulunan babasının kabri yanına defnolundu.⁽¹¹⁾ Ancak burada üzüntü ile sözünü etmek zorunda kaldığımız cenaze töreni çok anlamlıdır: Cenazenin kalkacağı gün

birçok sanatçı arkadaşı ve talebesi, Belediye Konservatuarı İcrâ Heyeti'nde prova olması münasebetiyle cenaze törenine katılmamış, arkadaşlarından sadece kemânî Sâdi Işılây ile kanunî Artaki Candan bu merasime iştirak edebilmiştir.⁽¹²⁾ Kırâat ilmi ve mûsikiye bir ömür veren ve yüzlerce talebe yetiştiren Hâfız Ahmed Efendi'nin son yolculuğunda gösterilen "vefa (!) örneği" bu mu olmalıydı sorusu herhalde cevapsız kalacak. Mezar taşında doğum yılının 1871 olarak kaydedilmesi ise doğru değildir. Cenaze töreni ile ilgili İbnülemin Mahmut Kemal İnal "Memleketin en ileri gelen mûsiki üstadlarından olduğu halde cenazesinde çok az kimse bulunmuştur." ifadesini kullanıyor.⁽¹³⁾

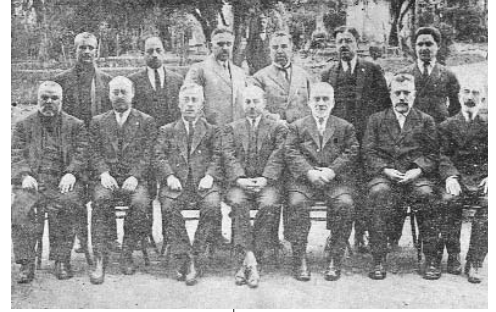
Naciye hanımla evli olan Ahmed Efendi'nin bu evliliğinden ikisi kız, biri erkek üç çocuğu dünyaya gelmiştir. İlk kızı küçük yaşlarında vefat etmiş, ikinci kızı ise Fatma Misbah hanım'dır. Erkek çocuğunun adı Abdülhalim'dir. Ahmed Efendi hayatını, doğduğu Cedid Ali Paşa mahallesinde, mescidin yanındaki evinde geçirmiştir.

BESTEKARLIĞI VE HUSUSİYETLERİ

Hâfız Ahmet Efendi'nin bestelediği Mevlevî âyini, tevşih, şuşul, ilâhi ve mersiye formundaki dinî; beste, semâi ve şarkı formundaki din dışı eserlerinde göze çarpan en önemli özelliği, klâsik üslubu benimsemesi olmuştur. Bu münasebetle klâsik üslubun o devirdeki en iyi temsilcileri arasında anılır. Bestelediği eserlerin adedi konusunda değişik kayıtlara rastlanmaktadır. Bazı eserlerde 500⁽¹⁴⁾, bazılarında da 300⁽¹⁵⁾ eser bestelediğine dair ifadeler bulunmakta ise de vefatından beş yıl önce ve büyük ihtimalle kendi onayıyla yayımlanan biyografisinde 100'ü aşkın eser bestelediği kaydedilmiştir⁽¹⁶⁾. Babası Zekâî Dede'nin üslubunun açıkça hissedildiği eserlerinde Ahmed Efendi dinî mûsikiye daha fazla önem vermiştir. Günümüze ulaşan 70 civarındaki eserinin büyük çoğunluğu dinî bestelerdir⁽¹⁷⁾. Çeşitli nota neşriyatında bazı dinî eserlerinin babasınunkilerle karıştırılmasının sebebi bu üslup benzerliği olmalıdır. Sadeddin Nüzhet Ergun **Antolojisi'**nde, bizzat bestekârından tesbit ettiğini söylediği, onun 43 dinî eserinin güftesini⁽¹⁸⁾; Yılmaz Öztuna **Ansiklopedi'**sinde 53 dinî, 22 din dışı eserinin listesini vermiştir⁽¹⁹⁾. Mustafa Rona ise dinî ve dindışı eserlerine ilâve olarak bestelediği üç marşının güftesini yayımlamış-

tır⁽²⁰⁾.

Hâfız Ahmed Efendi'nin ilk bestesi sultânî-yegâh makamında ve "Ufk-i emelim kapladı çoktan beri zulmet" mısırâyıyla başlayan nakış semâisidir. Bu eseri babasına ilk okuyuşunda babası çok beğenmiş ve bir gümüş mecidiye ile memnuniyetini bildirmiştir⁽²¹⁾. Âyin-i şerif formunun en uygun üslubuyla bestelenmiş bâyatî bûselik ve müsteâr âyinlerinde de bazı özellikler göze çarpmaktadır. İlk mukâbelesi 25 Mayıs 1905 tarihinde Yenikapı Mevlevîhanesi'nde yapılan bayâtî, bûselik âyiniinde bûselik, bayâtî karcıgar, sabâ bûselik, acem kürdî, acem, gerdâniye makamlarına geçkiler yapıldıktan sonra eser karcıgar makamı ile son bulur. Tekke ve zâviyelerin kapatılmasından sonra yine Yenikapı Mevlevîhanesi'nde özel bir toplantıda ilk mukâbelesi yapılan müsteâr ayininin 3. selamında ise alışılmışın dışında evsat usulü kullanılmıştır.⁽²²⁾ Ahmet Efendi'nin bestekârlığının bir diğer yönü de unutulmuş veya unutulmaya yüz tutmuş bazı eserleri, bestekârının üslubuyla veya bu üsluba en yakın bir şekilde yeniden düzenleyerek (besteleyerek) ancak yine bestekârının adını koymak suretiyle mûsiki literatürüne kazandırmış olmasıdır. Bunlar arasında Hamâmîzade İsmail Dede Efendi'nin lenk fahte usulünde "Mushaf demek hatâdır ol safha-i cemâle" mısırâyıyla başlayan şehnaz bûselik, devr-i revan usulünde "Gonca-i hurşidine şebnem kadar yâr olmadık" mısırâyıyla başlayan hicaz hümayun besteleriyle, "Etmezem inkâr-ı aşkı saklarım cânım gibi" mısırâyıyla başlayan hicaz hümayun ağır semâisi, bu özellikler çerçevesinde günümüz mûsiki arşivine kazandırılmış eserlerdir.⁽²³⁾

Resim 4; Dârüşşafaka'da muallimliği sırasında Ahmed Ersoy diğer öğretmen arkadaşlarıyla (ön sırada sağdan üçüncü)

(12) Sadun K. Aksüt, "Zekâîzade Hafız Ahmed Ersoy (Hayatı ve Eserleri), **Birinci Milli Türkoloji Kongresi (İstanbul 6-9 Şubat 1978) Tebliğler**, İstanbul 1980, s.486

(13) İbnülemin, **adı geçen eser**, s.47

(14) M. Nazmi Özalp, **Türk Müsikisi Tarihi**, İstanbul 2000, c.II, s.74; Öztuna, **adı geçen eser**, c.I, s.369

(15) Ezgi, **adı geçen eser**, c.II, s.91. Bu eserde S. Ezgi'nin ifadesi şöyledir: "...kendini beyanına göre dinî ve gayn dinî üç yüz karib besteleri vardır"; Sadun Aksüt, **Türk Müsikisinin 100 Bestekârı**, İstanbul 1993, s.312

(16) **Mevlevî Âyinleri**, c.XVI, s.852; Efdalâddin, "Merhum Hafız Ahmed Efendi", **İslam-Türk Ansiklopedisi Mecmuası**, İstanbul(1948), sy.93, s.12

(17) Bazı dinî eserlerinin notası için bkz. Ali Rıza Şengel, **Türk Müsikisi Klâsiklerinden İlahîler** (nşr. Yusuf Ömürlü), İstanbul 1979, c.II, s.37-38, 106,139; İstanbul 1981, c.III, s.30-31, 108-109, 119, 157-158.; İstanbul 1982, c.IV, s.65-66; Abdülkâdir Töre, **Türk Müsikisi Klâsiklerinden İlahîler** (nşr. Yusuf Ömürlü), İstanbul 1984, c.V, s.150; İstanbul 1989, c.VII, s.24-25; İstanbul 1991, c.VIII, s.109, 153; İstanbul 1996, c.IX, s.171

(18) Sadeddin Nüzhet Ergun, **Türk Müsikisi Antolojisi(Dinî Eserler)**, İstanbul 1943, c.II, s.687-699

(19) Öztuna, **adı geçen eser**, c.I, s.369-370

(20) Mustafa Rona, **Yirminci Yüzyıl Türk Müsikisi**, İstanbul 1970, s.145-146

(21) Aksüt, **adı geçen eser**, s.312

(22) Mevlevî âyinlerinin 3. selâmlarında daha çok devr-i kebir ve frenkçin usullerinin kullanılması gelenektir.

(23) Aksüt, **adı geçen eser**, s.312-313

Resim 5; Ahmed Ersoy Dârüşşafaka'da öğrencileriyle

Resim 6; Soldan sağa: Muallim Kâzım Bey(Uz), Hâfız Ahmed Efendi(Irsoy), Dürri Turan, 1932 (Musiki Mecmuası, sy.463, s.64)

Ahmed Efendi mah-fûzatında (hafızasında) ki eserlerin doğruluğu konusunda son derece hassastır. Nitekim Dârü-llehan'daki hocalığı esnasında, yukarıda sözü geçtiği gibi, müdür Yusuf Ziya Paşa ile aralarında geçen münakaşanın sonunda Yusuf Ziya Paşa'nın direktmesi üzerine müdüre karşı gelmeyip, 100 altın olan maaşını terkederek istifa etmiş ve Dârülelhan'a bir süre uğramamıştır. Ancak iki ay sonra müdür Ziya Paşa'nın istifasının ardından Dârülelhan'daki görevine tekrar dönmüştür. Anlatıldığına göre Dârülelhan'ın ilk yıllarında yaşanan olay şu şekilde cereyan etmiştir: Talebelere, Dellâlzade İsmail Efendi'nin zencir usulünde "Gönül ki aşk ile pür-sîne hazîne bulur" mısraıyla başlayan yegâh birinci bestesi meşk edilmektedir. Buradaki "aşk ile" kelimelerinin melodisindeki "fa" notası için Ziya Paşa "evîç(fa diyeyz)", Ahmed Efendi ise acem(fa natürel) perdesi olduğunda ısrar etmişler. Ancak Ziya Paşa'nın evîç perdesi olduğu hususundaki ısrarı üzerine Ahmed Efendi istifa etmiştir. Daha sonra istifa sebebini soranlara şu cevabı vermiştir: "Bu eseri pederime bizzat Dellâlzade İsmail Efendi meşketmiştir. Ben de pederimden meşk ettim. Peder merhum besteyi meşk ederken 'Aman Hâfız dikkat et! Vehleten (ilk bakışta) evîç gibi geliyorsa da acem perdesidir' diye ikazda bulunmuştur. Ben bu perdeyi evîç okursam Dellâlzade ile Zekâî Dede'nin ruhları muazzeb olur(azap duyar)"(24). İşte Ahmed Efendi'nin meşk ettiği eserlerin doğruluğu konusunda gösterdiği titizliğin açık bir örneği.

Dârülelhan'dan Türk mûsikisi eğitim ve öğretiminin kaldırıldığı 1926 yılında aynı

Resim 7; Ön sırada soldan sağa: Rauf Yektâ Bey, Hâfız Ahmed Efendi(Irsoy), Muallim İsmail Hakkı Bey(Musiki Mecmuası, sy.463, s.64)

müessesede kurulan "Tarihî Türk Mûsikisi Eserlerini Tasnif ve Tesbit Heyeti" üyeliği görevini hayatının sonuna kadar sürdüren Hâfız Ahmed Efendi'yi, bu heyetin çalışmaları çerçevesinde klâsik Türk mûsikisinin dinî ve dindışı pekçok eserinin notalarını neşretmek suretiyle Türk mûsiki repertuarına kazandırılma yönünde yapılan çalışmalarda en önemli rolü oynamış, en çok emeği geçmiş bir kişi olarak anmak büyük bir kadirşinaslık olacaktır. Zira, pekçok klâsik eseri, doğrudan Hamâmîzade İsmail Dede ve Dellâlzade İsmail Efendi'den meşk eden babasından bizzat öğrenmiş olan Ahmed Efendi, bu eserlerin orijinal özelliklerini kaybetmeden gelecek nesillere aktarılmasında âdeti bir köprü vazifesi görmüş, bu münasebetle birçok eserin zamanımıza doğru bir şekilde ulaşmasını sağlamıştır. 1926-1943 yılları arasında Dârülelhan(daha sonra İstanbul Konservatuvarı) tarafından yayımlanan yüzlerce mûsiki eserinden birçoğunun kaynak kişisi Ahmed Efendi'dir. Bunlar arasında Buhûrîzâde Mustafa İtrî Efendi'nin rast "Na't-ı Mevlânâ"sı ile Nâyî Osman Dede'nin "Mî'râciyye"sinin ayrı bir önemi vardır. Tarihî Türk Mûsikisi Eserlerini Tasnif ve Tesbit Heyeti, İtrî'nin na'tının çeşitli okuyuş biçimlerini dinlemiş ve notaya almıştı. Heyetin tetkik ettiği 8 ayrı icrâ arasında aslına en yakın şekil olarak Hâfız Ahmed Efendi'nin, babası Zekâî Dede'den ve Yenikapı Mevlevîhanesi kudümzenbaşısı Ahmed Hüsameddin Dede'den meşk ettiği eser dikkate alındı. (25) Subhi Ezgi'nin **Nazarî ve Amelî Türk Mûsikisi** adlı eserinde neşrettiği "Mî'râciyye" notası(26) ise Hâfız Ahmed Efendi'den öğrenerek notaya aldığı eserdir. Tarihî Türk Mûsikisi Eserlerini Tasnif ve Tesbit Heyeti'nin kuruluşu esnasında Ahmed Efendi'nin dışındaki diğer üyeler Rauf Yektâ Bey (başkan) ve Muallim İsmail Hakkı Bey'di. İsmail Hakkı Bey'in vefatı (1927) üzerine üye olarak Ali Rifat Bey(Çağatay) getirildi. 1933'te Subhi Ezgi ve iki yıl sonra da Mesud Cemil'in katılımıyla Heyet, çalışmalarını beş kişiyle devam ettirmeye başladı. Ancak Rauf Yektâ ve Ali Rifat Bey'lerin 1935'te ölümü ve Mesud Cemil'in Ankara Radyosu'na tayini ile Heyet'in bütün işleri Ahmed Efendi ve Subhi Ezgi tarafından yürütülmeye devam etti. Ahmed Efendi'nin vefatıyla(1943) fiilen dağılmış olan Heyet'in ardından, bu tarihten

sonra Konservatuar tarafından yayımlanan eserlerdeki imza da artık Suphi Ezgi'nin olmuştur.

Ahmed Efendi'nin Tarihî Türk Mûsikisi Eserlerini Tasnif ve Tesbit Heyeti'ndeki üyeliği sırasında, onun da büyük katkılarıyla neşredilen eserler şunlardır:

1. **Dârülelhan Külliyyatı**(daha sonra **İstanbul Konservatuarı Neşriyatı** adıyla devam etmiştir): Tarihsiz, muhtemelen 1925-1930 yılları arasında 120'si Arap, 60'ı Lâtin harfleriyle yayımlanan, 180 sayıda toplam 257 adet klâsik eserin yer aldığı yaprak notalar.

2. **Türk Mûsikisi Klâsiklerinden (Mevlud Tevşihleri, İlâhîler, Bektâşi Nefesleri, Mevlvî Âyinleri)**:1931-1939 yılları arasında neşredilen bu 18 ciltlik dinî eserler serisinin ilk cildi **Mevlud Tevşihleri'**ne, II.-III. ciltler **İlâhîler'e**, IV.-V. ciltler **Bektâşi Nefesleri'**ne, VI.-XVIII. ciltler ise **Mevlevî Âyinleri'**ne ayrılmıştır. İlk 5 ciltte 207 eser, diğer ciltlerde ise toplam 41 adet Mevlvî âyini ile na't-ı Mevlânâ, birçok peşrev, son peşrev ve yürük semâi mevcuttur.

3. **Türk Musikisi Klâsiklerinden Hâfız M. Zekâî Dede Efendi Külliyyatı**: 1940-1943 yılları arasında 3 cilt halinde (III. cilt beş eserlik küçük bir fasiküldür) yayınlanmış olup içerisinde Zekâî Dede'nin 117 eseri yer almaktadır.

4. **Büselikli Fasıllar**: Bazı klâsik Türk mûsikisi eserlerinden derlenen bu cilt, 1943 yılında Hâfız Ahmed Efendi'nin vefatından hemen sonra yayımlanmıştır. (27)

Çeşitli eğitim ve öğretim kurumlarındaki hocalığı yanında sarayla da münasebetini devam ettiren Hâfız Ahmed Efendi Sultan Vahdettin'in başmevlidhanlığını yapmış, bir müddet Sultan Abdülaziz'in oğlu Şehzade Seyfeddin Efendi'nin imamlığı görevinde bulunmuştur. Sadrâzam Said Halim Paşa'nın müezzini Hâfız Kemal (Kamil) başta olmak üzere bazı kimselere özel mûsiki dersleri verdiği de bilinmektedir. Altı kişiye hafızlık, beş kişiye de kırâat-ı seb'a ve aşere icazeti veren Hâfız Ahmed Efendi'ye 25 Temmuz 1941 tarihinde "Reisülkurrâ" ünvanı verilmiştir.

Sadeddin Nüzhet Ergun'un, gerek âyin okumak ve gerekse kudümzenlik hususunda son asrın yegâne ustası olarak vasıflandırıldığı Ahmed Efendi⁽²⁸⁾ kırâat ilmi ve mûsiki konusunda hayatının büyük bir kısmını talebe

Resim 8; Orta sırada oturanlar soldan sağa: Dürrü Turan, Mustafa Nezi Albayrak, Hâfız Ahmed Efendi(Irsoy), Muallim Kâzım Bey(Uz) (Musiki Mecmuası sy.463, s.69)

yetiştirmeye adanmıştır. Sonraları hepsi birer ünlü mûsikişinas olan talebeleri arasında ablasının oğlu Mehmed Münir Kökten, Kemal Batanay, Râsim Ferid Bey, Osman Şevki Ulu dağ, Dürrü Turan, Mehmed Nezihi Albayrak, Emin Yazıcı, Mesud Cemil, Lâika Karabey, Fahri Kopuz, Zeki Ârif Ataergin, Mustafa Sunar, Şerif Muhiddin Targan, Safiye Ayla, Münir Nurettin Selçuk ve Sadettin Heper en önemli isimlerdir.

Bazı yayınlarda Zekâîzade Hâfız Ahmed Efendi'nin plâklara klâsik eserler ve gazeller okuduğu kaydedilmiştir. Hânendelik konusunda pek şöhreti olmayan Ahmed Efendi, muhtemelen kendisiyle aynı devirde yaşamış olan "Gazelhan Hâfız Ahmed" ile karıştırılmış olmalıdır. Ahmed Efendi'nin bir diğer özelliği de mutlak kulak(orielle absolu) tabir edilen çok hassas bir kulağa sahip olmasıdır. Nitekim, Şehir Hatları vapurlarını düdüklelerinden tanıdığı, akordlara göre düdük seslerinin perdelerini tesbit ettiği söylenir.

Ahmed Efendi ayrıca bazı eserler kaleme almıştır. Neşretme imkanı bulamadığı bu eserler şunlardır: 1. Mehâric ve Sıfât-ı Hurûf Risâlesi, 2. Muhtasar Âkâ ve Usûl Risâlesi, 3. Mûsikî Makamları Hülâsası.

SADETTİN HEPER

10 Mayıs 1899 tarihinde İstanbul'un Eyüp Sultan semtinde doğdu. Babası Eyüp Sultan Camii kayyumbaşısı Hâlid Efendi, annesi Zehrâ hanımdır. Rüştüye öğreniminin ardından devrin mûsiki üstâdlarından dersler almaya başladı. İlk mûsiki bilgilerini komşuları Zekâîzade Hâfız Ahmed Efendi(Irsoy)'den almaya başladı. Ahmed Efendi ile 10 yaşlarında

Resim 9; Sadettin Heper

(27) Nuri Özcan, "İrsoy, Ahmet", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 1999, c.XIX, s.132-133
28. Ergun, adı geçen eser, c.II, s.664

Resim 10; Sadettin Heper son zamanlarında

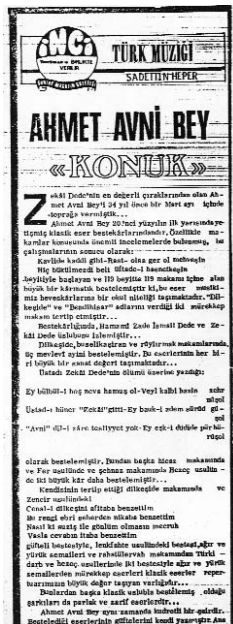

(29) Rona, *adı geçen eser*, s.464
(30) Sadun Kemali Aksüt, *500 Yıllık Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1967, s.151

(31) Rona, *adı geçen eser*, s.465
(32) Sadettin Heper'in oğlu Nurettin Heper'den alınan şifahi bilgiler.

(33) Nuri Özcan, "Heper, Sadettin", *adı geçen eser*, c.XVII, s.209-210

(34) Sadettin Heper'in kendisiyle yapılan bir röportajda bu konudaki ifadeleri şöyledir: "...Ben bestekâr değilim. Bestelerim var, ama onların hepsi birer tecrübe mahiyetindedirler. Kendimi bu sebeple bestekâr saymam...Ama bir beste nasıl yapılır, onu iyi bilirim... Ben bir dostumun Tosyalı Ahmet Hicri'ye ait bir Risâlesi'nden birkaç parça besteledim sadece" Saadet Gültaş, "Sadettin Heper ile Mülâkat-II, *Kök Dergisi*, İstanbul 1981, sy.11, s.20

Resim 11; Sadettin Heper'in *Tercüman Gazetesi'*ndeki köşe yazılarından biri

başlayan mûsiki dersleri uzun süreli meşklerle devam etti. Bu çalışmalar esnasında 500'ün üzerinde ilâhi, tevşih, na't, durak ve 30 Mevlevî âyini meşk ederek dinî mûsiki sahasında

kendini yetiştirmeye başladı. Ayrıca Türk mûsikisinin ilk dönem mûsikîşinaslarından Hoca Abdülkâdir-i Merâğî'den başlayarak son devir bestekârlarına kadar üstâdların eserlerinden kâr-ı nâtik, beste, semâî, şarkı formlarında 400'ün üzerinde eser geçti. Bu arada Türk mûsikisinde kullanılan usuller ve makamlar üzerinde yaptığı çalışmalarla da mûsiki nazariyatında bilgilerini kuvvetlendirdi.⁽²⁹⁾

Galata Mevlevîhanesi neyzenbaşısı ve hattat Emin Efendi(Yazıcı)'den Hamparsum notasını öğrendi. Bu arada Hamâmîzâde İsmail Dede Efendi'nin "Şevkutarab" Mevlevî âyini de Emin Efendi'den meşk etti. Ayrıca üstâd Rauf Yektâ Bey'den 12 yıl kadar mûsiki dersi aldı, pekçok mûsiki eseri meşketmekle kalmayıp ondan Batı notası sistemini de öğrendi.⁽³⁰⁾ Bu yoğun çalışma temposu içerisinde Galata ve Bahariye Mevlevîhaneleri neyzenbaşısı, Emin Yazıcı ve Rauf Yektâ Bey'in de ney hocası olan Hakkı Dede(ö.1919)'den ney üflemesini öğrenmesinin yanısıra bestekâr ve mutasavvıf Ahmed Avni Bey(Konuk)'in mûsiki ve tasavvuf sohbetlerine de katılmak suretiyle mûsiki ile daima beraber yol alan "tasavvuf" vâdisinde kendini yetiştirdi. 119 makamdan meydana gelen kâr-ı nâtikini; 3 Mevlevî âyini; süzidil, hicaz ve şehnaz kârlarıyla diğer eserlerini Avni Bey'den bizzat meşketme imkanı buldu.⁽³¹⁾ Bu arada hıfzını da tamamlayan Sadettin Bey gençlik yıllarında bir süre Eyüp Sultan Camii'nde imam olarak vazife yaptı.⁽³²⁾

Çeşitli kademelerinde uzun yıllar çalıştığı Maliye Vekaleti'ndeki görevinden 1940'lı yılların sonunda emekliye ayrılan Sadettin Heper, bir süre sonra İstanbul Radyosu'nda sözleşmeli olarak çalışmaya başladı. On yıl kadar çalıştığı bu kurumda Hamparsum notasıyla yazılmış koleksiyonların günümüz Batı notasına çevrilme çalışmalarına katılmak

suretiyle Türk mûsikisi repertuarının tesbitinde büyük katkıları oldu. Bu çalışmalar esnasında onun en yakın mesâî arkadaşı neyzen Halil Can olmuştur. Aynı kurumda 1967-1968 yıllarında Repertuar Kurulu Üyesi ve Müşâvir olarak görev yaptı. Uzun yıllar "Tarihi Türk Mûsikisi Eserlerini Tasnif ve Tesbit Heyeti" üyesi olarak çalıştığı İstanbul Belediye Konservatuvarı'ndaki vazifesinden de 1970 yılında ayrıldı. 1976'da öğretime başlayan İstanbul Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı (daha sonra İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı adını aldı)'nda usûl ve dinî mûsiki dersleri okuttu.Bu görevini de vefatına kadar devam ettiren Sadettin Heper 11 Mayıs 1980 tarihinde Kuzguncuk'taki evinde vefat etti. Ertesi gün Eyüp Sultan Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından Eyüp'teki aile mezarlığına defnedildi.⁽³³⁾ Sadettin Heper 1923 yılında Müzeyyen hanımla evlendi. 1932 yılında doğup büyüdüğü Eyüp'ten ayrılarak Kızıltoprak'a, 1950 yılında da Kuzguncuk semtine taşındı ve vefatına kadar burada ikamet etti.

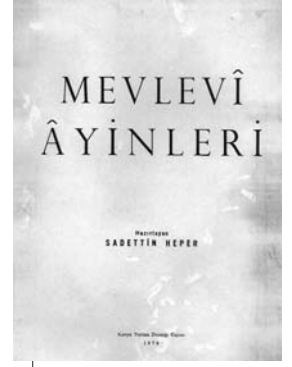
MÛSİKİŞINASLIĞI

Mevlevî mûsikisinin son devirdeki önemli birkaç şimâsından biri olan Sadettin Heper, Konya'da her yıl "Şeb-i Arûs" münasebetiyle tertip edilen "Mevlânâ'yı Anma ve Semâ Törenleri"ne, vefat edinceye kadar kudümzenbaşı olarak iştirak etmiştir. Hocası Ahmed Irsoy gibi klâsik mûsiki eserlerini günümüze en iyi şekilde intikâl ettirme çabası içerisinde olan bir sanatkârdı. bu konudaki hassasiyeti de herkesçe bilinmektedir. Ayrıca yurtiçi ve yurtdışında birçok dinî ve klâsik mûsiki topluluğunda kudümzen olarak vazife yapmış, zaman zaman İstanbul Radyosu'ndaki klâsik Türk mûsikisi neşriyatlarına kudüm ile iştirak etmiştir.

Son asrın klâsik üslubu benimseyen mûsikîşinasları arasında yer alan Sadettin Heper'in bestelediği eserlerinde bu çizgi, özellikle Zekâi Dede tavrı ön plana çıkar. Hemen her fırsatta bestekâr olmadığını söylemesine⁽³⁴⁾ rağmen günümüze ulaşan tesbit edilmiş eserlerinin sayısı 16'dır. Hisar bûselik makamında bir Mevlevî âyini ile iki ilâhisi, zamanımıza ulaşmış dinî eserleridir. Bunların dışında peşrev, beste, ağır semâî, yürük semâî ve şarkı formundaki 14 eserinin listesini (Mevlevî âyini de bu sayının içerisinde)

Öztuna, **Ansiklopedisinde**⁽³⁵⁾, 11 sözlü eserinin güftelerini Rona, **Yirminci Yüzyıl Türk Musikisi**⁽³⁶⁾ adlı eserinde neşretmiştir. Ayrıca yayımlanan **Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Repertuarı**'nda⁽³⁷⁾ ise iki ağır semâîsi ile bir ilâhisi yer almaktadır. Bu eserleri arasında hisar bûselik âyini ile güftesi Yenikapı Mevlevîhanesi son Şeyh Abdülbâkî Dede (Baykara)'ye ait olan ve "Sevelim Hazreti Mevlânâ'yı" mısraıyla başlayan müsteâr makamındaki ilâhisi mûsiki çevrelerinde büyük rağbetle icra edilen eserlerindedir. Sadettin Heper ayrıca "bend-i hisar" adlı mürekkep bir makam terkip ederek mûsiki nazariyatı sahasındaki kudretini de ortaya koymuştur.

Diğer taraftan Sadettin Heper, bestelerinin ve hocalığının yanında çeşitli yayın organlarında neşrettiği pekçok yazı ve araştırmayla Türk mûsikisine hizmetini sürdürmüştür. **Musiki Mecmuası**'nda 1978 yılında "Türk Musikisinde Usuller" başlığı altında küçük ve büyük usullerin anlatıldığı 4 makaleden oluşan bir yazı dizisi kaleme⁽³⁸⁾ almış ve bu seriyi "sonsöz" ündeki şu satırlarla bitirmiştir: "...Türk mûsikisinde kullanılmış usulleri, üstâdlarım Zekâî Dede, Zekâî Hâfız Ahmed ve Rauf Yektâ merhumlardan öğrendiğim gibi yazmaya çalıştım. Hatâ çıkarsa affola". **Musiki ve Nota** adlı mecmuada mûsiki tarihi üzerine yazdığı bazı makalelerin yanında 1962-1963 yıllarında **Milliyet Gazetesi**'nde "Mûsikimizin esasları, mûsikimizde makamlar, mûsikimizde icrâkarlık, Mevlevî âyinleri, mûsikimizde kâr ve kâr-ı nâtık" konulu seri makaleler yayımladı. 1971-1972 yıllarında da **Tercüman Gazetesi**'nin bir ilâvesinde, mûsiki tarihi, bestekâr biyografileri, mûsiki nazariyatı ve mûsikinin meseleleri üzerinde köşe yazıları yazdı. Konya Turizm Derneği tarafından belirli aralıklarla yayımlanan **Mevlânâ Güldestesi**⁽³⁹⁾ adlı eserlerin bazılarında da Mevlevî mûsikisine dair makaleler kaleme aldı. Ayrıca yine aynı derneğin teşebbüsüyle 43 adet Mevlevî âyininin notasını güfteleriyle birlikte **Mevlevî Âyinleri** adıyla neşretti (Konya 1974). Bu neşir, Mevlevî âyinlerinin Türkiye'de günümüze kadar yapılan ikinci yayınıdır. İlki, Rauf Yektâ Bey, Suphi Ezgi, Ahmed Irsoy, Ali Rifat Çağatay ve Mesud Cemil'den meydana gelen Tarihî Türk Mûsikisi Eserlerini Tasnif ve Tesbit Heyeti tarafından tespit edilen 41 âyin notasının güfteleriyle birlikte neşredildiği yayın olup, bu her iki ayrı yayımda aynı âyin nota-

ları arasındaki melodi farklılıkları dikkati çekmektedir. Sadettin Heper **Mevlevî Âyinleri**'nin "Önsöz"ünde kendisinin hareket noktası olan hocalarını şu şekilde ifade ediyor: "...Bu notaları hazırlarken şu kaynaklardan faydalandım: 1. Bahariye ve Yenikapı Mevlevîhaneleri kudümzenbaşısı Zekâî Dede, Zekâî Ahmed Efendi, 2. Yenikapı Mevlevîhanesi neyzenbaşısı Rauf Yektâ Bey, 3. Galata Mevlevîhanesi neyzenbaşısı Hacı Emin Efendi, 4. Âyin-i Şerîf bestekârlarından Ahmed Avni Bey, 5. Yukarıda yazılı üstâdlardan yapmış olduğum meşkler. Böylece âyin-i şeriflerdeki bazı ufak üslup ve nağme değişikliklerini birleştirmek sureti ile notalarını yazdığım âyin-i şeriflerin en iyi bir şekil almış olduğunu inancındayım".

Birçok ses ve saz sanatkârının yetişmesinde büyük payı olan Sadettin Heper'in talebeleri arasında Kâni Karaca bugün hocasından aldığı anlayışla onun yolunda devam eden canlı bir örnektir.

Resim 12; Soldan sağa: neyzen Halil Can, kudümzen Sadettin Heper, tanbûri Refik Fersan, sinekemânî Nuri Duyguer

Resim 13; Sadettin Heper'in hazırladığı Mevlevî Âyinleri'nin kapağı

(35) Öztuna, adı geçen eser, c.I, s.340-341

(36) Rona, adı geçen eser, s.465

(37) Tark Kıp, **Türk Sanat Müziği Sözlü Eserler Repertuarı**(Alfabetik), TRT. Müzik Dairesi Yayınları, Ankara 1995, s.181,273,332

(38) Bu yazı dizisi **Musiki Mecmuası**'nın 344-347 sayıları arasında neşredilmiştir.

(39) 1963 yılında yayımlanan **Mevlevî Yıllığı** ismi ile başlayan seri daha sonra periyodik olarak **Mevlânâ Güldestesi** adıyla yayımlanmıştır.

Resim 14; Sadettin Heper'in bestelediği bir ilâhinin kendi el yazısı ile notası (Nuri Özcan Arşivi)

Resim 15; Sadettin Heper'in bestelediği bir diğer ilâhinin kendi el yazısı ile notası (Nuri Özcan Arşivi)

